

SKELA BROJ PET

Odlomak iz dnevnika

Memljivo je i neutešno ovo svitanje zore, a ipak puno nepoznatih mogućnosti. Presovani jedan uz drugog među stražare mongolskih očiju, naoružane mašinkama, mi se utapamo u januarsku maglu. Koliko nas može biti? Hiljadu? Deset hiljada?

Ne može se sagledati kraja gomili koja korača u gustim redovima, ali ja se osećam usamljenim. Sam i bez druga. Nemam ni ime: rob nema ličnosti. Juče još prinudni radnik kaznene čete. Danas ruski zarobljenik. Sutra će me sudbina baciti možda u Sibir, među verenike smrti.

Ko shvata logiku ljudskih zbivanja? Ko zna u kakvu se budućnost uliva potok krvi i suza? Ko će preživeti, i ko izgrađivati novi život na ruševinama razorenih domova? Ko će, među kulisama života, da ponikne u tajnu kakvi sve monstruozi dirigenti upravljaju Simfonijom Stradanja? I ko će dati odgovor na onih milion „zašto?“

Masa korača spotičući se po jutarnjoj magli prema mostobranu u Baji. S vremena na vreme pucnjevi pušaka prekidaju monotoniju marša. To su pretnje gonilaca roblja, da se zastraše oni koji žele da beže.

— Svaki se tiranin plaši, — sevnu u meni. Nekakvo prkosno samopouzdanje osvežava moje korake: može me napustiti ceo svet, može propasti svaka vrednost, ali iz sloma ideja i sistema, teorija i iluzija ja ću već spasti sebe, ma šta to stajalo.

Memljivo je i neutešno ovo svitanje zore: a ipak puno nepoznatih mogućnosti...

Odlučno, s neutoljivom čežnjom pevušim usput himnu gonjenih:*)

*) U originalu (mađarski tekst) glasi ovako:

Haza vágyom, haza vágyom,
Nincs más gondom,
E világon.
Könny pereg a szememen,
Faradt a sziv,

Asszony, gyerek, szerelem
Mind haza hiv...
Haza vágyom, haza vágyom,
Nincs más gondom e világon...

*Žudim kući, žudim kući,
Nemam druge brige
Na ovome svetu.
Suza blista na mome oku,
Srce mi je umorno,
Žena, dete, ljubav,
Sve: kući me zove...
Žudim kući, žudim kući,
Nemam druge brige
Na ovome svetu...*

Žena, dete? Iz jednog potonulog sveta pomalja se namučeni lik Eve kada se onog kobnog dana, pre uvagoniranja, opraštala očima punim suza, poslednjim pokretom ruke:

— Pazi na sebe, srce moje! Treba da se vratiš zdrav, da bismo zajedno podigli dete koje dolazi.

Poslednje reči moje žene već su se gušile u ridanju. Naše dete koje dolazi — tako reče ona, a ja ne znam ni sada, posle godinu dana, da li sam otac muškarčića ili curice? Nije prispelo do mene ni jedno jedino pismo, znak života, a ne mogu čak ni da slutim da li je žena još živa i čeka li na mene? Na tekućoj traci rata ovakve su se tragedije stvarale masovno. Tragedije zbog kojih se više niko ne uzbuđuje. Odvučen ili ostavljen kod kuće, — sve su to žrtve, — ko tu može da pomogne? Sudbina nas baca sve kao lišće pograbljeno u olujini rata.

Iz magle koja se lagano raspršava ukazuje se pored drumu nahe-reno T jednog derma. Iz reda koji se kreće preda mnom iskače s ču- turicom u ruci jedan drug po nevolji: hoće da uzme vode za kasniju potrebu.

— Napuni i moju! — vičem za njim i već mu pružam svoju jedinu čaturicu koja mi je ostala kao poslednja imovina iz kal- varijske fašističke epohe. Iza naših leđa čuje se groktnje mašinke kao odgovor: moj uslužni drug po nevolji nije mogao uzeti vode iz drvenog vedra koje se nudilo sa dostupnice bunara, bez ijednog je- dinog jauka stropoštao se na zemlju, svega na jedan metar ispred cilja, grčevito stežući u samrtnom ropcu obe čaturice... Niko mu nije mogao poći u pomoć. Stanje izvan zakona i atmosfera organi- zovanog terora umrtvili su svaku volju, a do životinje poniženi za- robljenici krivudali su dalje poput prestrašenog stada mimo svog besmisleno ubijenog druga. Nagon samoodržanja paralizovao je duh otpora mase. A kada mi se oko još jednim trenutnim pogledom su- srelo sa staklastim očima samrtnika koji je ležao u lokvi krvi, ja sam jasno osetio da su orgije nečovečnosti i okrutnosti, koje je nacistič- ko varvarstvo započelo, otrovale ceo svet.

Nikad nisam verovao u fatum. A evo činjenice me tuku u glavu. Već godinama nemam svog ličnog života, isključen sam iz društvene zajednice sa žigom žute trake oko ruke. I ja, koji sam se još nedavno trudio da sa svoje katedre podižem naraštaje budućnosti ka jednom prečišćenijem humanizmu i svetinji ljudskog dostojanstva i slobode misli, na duhovne visine Getea i Šekspira, evo sada marširam, ponižen do stupnja životinje, put svoje neizvesne sudbine. Prestala je svaka moja veza sa spoljnim svetom, nisam više ni Jevrejin, ni čovek, stavili su me van zakona: rob sam... Poražava ova upućenost na samog sebe, ali zato ipak verujem s avetinjskom sigurnošću, — moram da preuzmem svaki rizik. Preuzeo sam ga i onda kada sam utekao iz kandži fašističkih razbojnika, a i sada kada opet treba da se spasavam od oslobodilaca s Istoka. Stigao sam na novu prekretnicu; ponovo bi trebalo da zakoračim na put usmeravanja svoje sudbine. Samo moram biti oprezan — „pazi na sebe!” — odzvanja u mom uhu Evina oproštajna reč.

Kad smo stigli na Dunav, magla se razišla. Studen nam je probijala u kosti, cvokoćući smo se zbijali na onoj ratnoj skeli koja nas je prevezla na suprotnu stranu.

Tu nas je čekao težak zadatak. Sa glomaznih kamiona imamo da istovarujemo sanduke pune đuladi u težini od dve cente, po šestorica jedan sanduk. Kod modernih robova iznemoglih od loše ishrane i beskrajnog pešačenja posao odmiče sporo. Po našim ledima često puca udarac „potstičućeg” pruta stražara s mašinkom. Naše je poniženje tako veliko da batine primamo s „ničevu”-flegmom. Ali nisu toliko ovi fizički bolovi i ovo poniženje izazvali preteške duševne patnje koliko to što se nije moglo razumeti kako su Jevreji, kao bivši prinudni radnici, dopali iste sudbine sa svojim dotadanjim mučiocima: hitlerovcima i mađarskim žandarmima od kojih je uglavnom i bila sastavljena ova zarobljenička povorka. Opet je porastao broj onih „zašto”? koja su ostala bez odgovora. Sad već gajim samo jednu jedinu želju: da se spasem po svaku cenu. To će biti najopipljiviji odgovor na nelogično ponavljanje zbivanja.

Mostobran liči na razbucan mravinjak. Tenkovi ukopani u zemlju, topovski položaji, izbušena udubljenja, vojne formacije koje prolaze u živopisnoj raznolikosti, kamioni, istovar municije između pojedinih skela.

Šest skela obavljaju saobraćaj sa suprotnom obalom. Među njima moju pažnju vezuje ponajviše skela broj pet. Na njoj se naime ne prenosi vojna sprema već isključivo civili.

U pojedinačnom maršu baš se približuju skeli broj pet baranjske žene i stariji seljaci s putunjom ili rancem na ledima. U brzini ocenjujem: ako bih se mogao pomešati među njih — moje izveštalo građansko odelo pruža mi tu mogućnost — to bi za mene značilo spas i kraj moje kalvarije. Ali ja znam i to da svaki pogrešan korak, otkriven pokušaj bekstva povlači za sobom odmah na licu mesta smrtnu odmazdu.

Osećam: rizik je velik, ali toliko i вреди. Nasiljem ugušeno JA preuzima odgovornost za sudbonosne odluke. Ovakvo ili onako — treba učiniti kraj patnjama. Moram da saznam da li žive Eva i dete, hoću da sam pored njih, pa ma šta se dogodilo.

*Žudim kući, žudim kući,
Nemam druge brige
Na ovome svetu...*

Pred jednim prilazom skeli iznenada nastaje gužva. Ogroman kamion beznadežno se bori sa uzvišicom na obali, motor koji umorno brekće nikako ne može da savlada prepreku. Posle tri-četiri uzaludna pokušaja kola opet klize natrag. Čuje se komanda: „Svi zarobljenici ka kamionu!” U isto vreme bugarska baterija pokušava da se probije kroz gungulu. Stražare tatarskih očiju potpuno okupira odstranjivanje kamiona koji je stvorio zabunu, žestoko gestikulirajući raspravljaju slučaj među sobom.

Da, odlučni trenutak je tu... Pitanje života i smrti visi o koncu, ali saznanje opasnosti kao da je zamrlo u meni. Odvažno se približavam civilima koji otstupaju jedan po jedan sa svojim rančevima, — i dok se glavnina zarobljenika boči oko kamiona, s napregnutom pažnjom pratim stražare koji se prepiru. U tom trenutku svega sam dva metra udaljen od reda civila, ali meni se čini kao da je ova razdaljina nesavladiva. U duhovnom naponu želje za spasenjem skoro sam se sav izmenio. Više nisam poslušna lutka vojničke stege te u narednoj sekundi kao da radim u transu pa sigurnim korakom nastupam iza jedne seljanke koja je prtila na sebe putunju. Alea jacta est... — izjavljujem samom sebi i čudim se kako mi je u ovom kritičnom magnovenju pala na pamet baš ova lozinka istoriskog daha. Ili me možda ispunjava samopouzdanjem to što sam dobio prvu fazu svoje posebne, individualne bitke za slobodu? Pravo strahovanje počelo je tek onda kad sam na ratnoj skeli broj pet, stisnut između civila, čekao na polazak.

Trudim se da izmenim svoju spoljašnjost: kapu sakrivam i ukočenim pogledom ispitujem drveni patos skele. Ne usuđujem se da pogledam u svoje zarobljene drugove, bojim se da ne budem prepoznat. Donekle me teši što je moja okolina nema pa ne moram ni s kim da razgovaram. Sedim i čekam i u isti mah čujem kako mi srce kuca.

— Bar da se već krene ova ratna dereglija, — mrmljam za svoj račun. Ako krenemo, hrabrim sam sebe, mogu smatrati da sam dobio i drugu fazu „bitke za slobodu”. Pa će prošla godina ostati samo ružna uspomena, vratiću se u napušteno gnezdo, u onu svoju oslobođenu novu domovinu gde ću opet imati ime i ljudsko dostojanstvo. I moći ću iznova da počnem život.

*Žena, dete, ljubav,
Sve: kući me zove.*

Iznenada sumnjiv zvuk. Oprezno pogledam i vidim da se udaljavamo od obale.

Kao da... jeste... kao da skela broj pet igra ulogu Karonova čuna, a Dunav koji lagano teče ulogu reke Stiks sa onog sveta: samo što suprotna obala ovog puta ne znači Nirvanu za pomrle duše.

Iza predela na drugoj strani reke što se gube u magli već se izdvaja i nazire umirujuća slika moga doma, koji je u nedavnoj prošlosti još bio potonuo u bujicu krvi.

Ratna skela klizi prema SLOBODI...